

1

Inleiding

In de jaren negentig van de twintigste eeuw deed zich een aantal ontwikkelingen voor met verstrekkende gevolgen voor de Nederlandse landbouw. Gedacht kan worden aan de koerswijziging van de Europese Unie naar een liberaler landbouwbeleid, aan de snelle afname van het aantal boeren in Nederland, of aan de verkiezingsnederlaag van het CDA in 1994, waardoor deze traditionele bondgenoot van de landbouw zijn positie in het centrum van de politieke macht verloor. Tegen de achtergrond van deze ingrijpende veranderingen zag op 1 januari 1995 in Nederland een nieuwe agrarische belangenorganisatie het licht. Dit was de Land- en Tuinbouworganisatie Nederland, kortweg LTO Nederland. De nieuwe koepelorganisatie ontstond uit de fusie van de Katholieke Nederlandse Boeren- en Tuindersbond (KNBTB), de Nederlandse Christelijke Boeren- en Tuindersbond (CBTB) en het Koninklijk Nederlands Landbouw-Comité (KNLC). De samenvoeging van de drie verzuilde organisaties in het overkoepelende LTO Nederland gebeurde in recordtempo. Slechts tien maanden waren nodig om de integratie tot stand te brengen. De oprichting van LTO Nederland leek zo het schoolvoorbeeld van een soepel proces van ontzuiling. Weldra ontstond echter een heftige interne discussie over de structuur en de koers van de nieuwe organisatie. Deze discussie had alles te maken met de ontstaansgeschiedenis van LTO Nederland als agrarische belangenorganisatie in een snel veranderend politiek en maatschappelijk krachtenveld. Dit boek gaat over de roerige eerste tien jaren uit de geschiedenis van LTO Nederland. Dat was de periode van 1995 tot 2005. Behandeld wordt hoe de nieuwe landelijke koepelorganisatie van boeren en tuinders in deze periode vorm gaf aan de agrarische belangenbehartiging in Nederland.

Het is nadrukkelijk niet de bedoeling de blik louter inwaarts te richten naar de interne structuur en het interne functioneren van LTO Nederland. De organisatie zal juist worden geplaatst binnen haar complexe en veranderende omgeving. Op deze manier ontstaat inzicht in de factoren die haar functioneren bepalen, of breder, in de mogelijkheden, beperkingen en dilemma's van de georganiseerde landbouw in Nederland. LTO Nederland was namelijk niet de enige landbouworganisatie in Nederland, maar vervulde als brede koepelorganisatie een spilfunctie binnen de georganiseerde land-

bouw. Daarom kan via het onderzoek naar LTO Nederland een algemeen beeld worden geschetst van de wijze waarop in de betreffende periode de belangen van de Nederlandse boeren en tuinders werden behartigd. Een dergelijke brede benadering vereist dat voortdurend aandacht wordt besteed aan de wisselwerking tussen het interne en het externe niveau. Dit blijkt wanneer wordt nagegaan wat voor strategie LTO Nederland als agrarische belangen- en lobbyorganisatie voerde en met wat voor resultaat. Bij haar lobbyvoering ging het om het uitoefenen van invloed op de buitenwereld, waarbij meteen moet worden opgemerkt dat LTO Nederland haar lobbywerk vaak deed als reactie op externe ontwikkelingen. Voor het onderzoek naar de interne ontwikkelingen binnen LTO Nederland geldt iets vergelijkbaars. Het interne functioneren van LTO Nederland is alleen verklaarbaar tegen de achtergrond van een aantal externe veranderingen. Tegelijk dringt de vraag zich op of de interne gebeurtenissen van invloed waren op het functioneren van LTO Nederland naar buiten toe. Een nauwkeurige bestudering van de relatie tussen interne en externe factoren maakt duidelijk hoe LTO Nederland als agrarische belangenorganisatie functioneerde binnen het veranderende maatschappelijke en politieke veld.

Dit boek telt vier hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk gaat over het ontstaan van LTO Nederland. Uiteengezet wordt waarom de drie verzuilde landelijke landbouworganisaties midden jaren negentig besloten om te gaan fuseren. Zoals zal blijken, waren diverse factoren van invloed, zowel politieke als economische. Behalve naar de achterliggende redenen of oorzaken, zal de aandacht uitgaan naar het feitelijke verloop van het fusieproces. De fusie werd in eerste aanzet geregeld vanuit de drie landelijke landbouworganisaties. Zij vormden echter niet de enige agrarische organisaties in Nederland. De Nederlandse boeren en tuinders hadden zich in de voorafgaande honderd jaar georganiseerd naar geloofsovertuiging, vestigingsplaats en specifieke agrarische bedrijfstak. Er was zo een bont palet ontstaan van allerlei, al dan niet verzuilde, lokale, regionale en vaktechnische landbouworganisaties. Liefst moesten al deze organisaties een plaats in LTO Nederland krijgen. Omdat zij allemaal hun eigen belangen en opvattingen hadden, was dit een lastige puzzel. De gevoerde fusieonderhandelingen laten zien hoe de verhoudingen binnen de georganiseerde landbouw lagen.

Na dit eerste hoofdstuk over de interne opbouw van LTO Nederland, volgen twee hoofdstukken waarin de door de organisatie ontwikkelde activiteiten in de sfeer van de lobbyvoering centraal staan. Hoewel LTO Nederland ook andere vormen van dienstverlening aan haar achterban leverde, was zij toch vooral een lobbyorganisatie. Telkens weer attendeerde zij de politiek en de bevolking op het agrarische belang, om zo voor de Nederlandse boeren en tuinders een zo gunstig mogelijk ondernemingsklimaat te bewerkstelligen.

LTO-voorzitter Gerard Doombos (rechts) en algemeen directeur Dirk Duijzer (links) lopen op 22 oktober 2001 over het Binnenhof in Den Haag naar het Torentje voor een overleg met premier Wim Kok. (Fotoarchief Nieuwe Oogst - LLTB, LTO Noord, ZLTO)

Deze vorm van belangenbehartiging had twee varianten. Ten eerste waren er acute gebeurtenissen die om een directe reactie vroegen. Omdat het zaken betrof die relatief snel werden afgehandeld, in elk geval binnen de periode waar dit boek over gaat, zijn ze geschikt voor een volledige beschouwing in de breedte en diepte. In hoofdstuk 2 wordt de grote wateroverlast van begin 1995 en de schadeafhandeling daarvan als illustratieve casestudie behandeld. Deze gebeurtenis werpt namelijk niet alleen licht op de wijze van lobbyvoering door LTO Nederland en het bereikte resultaat, maar maakt ook duidelijk hoe de organisatie zich verhiel ten opzichte van haar achterban, de politiek en sommige andere landbouworganisaties.

De andere variant van politieke en maatschappelijke beïnvloeding door LTO Nederland had betrekking op ontwikkelingen met een langere tijdsperiode. Voorbeelden waren de in de jaren negentig ingezette wijziging van het Europese landbouwbeleid, de veranderende positie van de consument, of de voortdurende discussie over de Nederlandse mestwetgeving en het bestrijdingsmiddelenbeleid. Dikwijls waren het ontwikkelingen of kwes-

ties die vandaag de dag nog steeds spelen. Daarom kunnen ze nog niet naar hun volledige uitwerking worden geanalyseerd. Desalniettemin waren het vraagstukken die voor de agrarische sector van fundamenteel belang waren. Daarom was het belangrijk dat LTO Nederland er adequaat op reageerde. Hoofdstuk 3 gaat over de reactie van LTO Nederland op een aantal voor de landbouw cruciale veranderingen. Uiteengezet zal worden hoe de organisatie inhoudelijk op de veranderingen reageerde, bijvoorbeeld door ze bij haar achterban te stimuleren, of er juist bij de politiek tegen te pleiten. Ook komt aan de orde hoe LTO Nederland gebruik maakte van positieve beeldvorming, om zo de bevolking en de politiek voor de agrarische sector te winnen. Dit derde hoofdstuk laat bij uitstek zien hoe LTO Nederland functioneerde binnen haar brede maatschappelijk context met zijn diverse deelnemers, zoals consumenten, beleidsmakers en natuurbeschermers. Tevens ontstaat extra inzicht in de complexe interne configuratie van LTO Nederland. De optredende politieke en maatschappelijke veranderingen maakten namelijk de soms tegengestelde belangen van de verschillende landbouwbedrijven goed zichtbaar en daarmee ook de speelruimte die LTO Nederland had als agrarische koepelorganisatie.

Het vierde en laatste hoofdstuk gaat hoofdzakelijk over het interne functioneren van LTO Nederland. Het kan worden gelezen als het vervolg op het eerste hoofdstuk, waarin de totstandkoming van de organisatie centraal staat. Al snel na de oprichting van LTO Nederland werd duidelijk dat de interne organisatiestructuur voor grote problemen zorgde. Er volgden diverse pogingen tot aanpassing. Ondertussen liepen de spanningen in de organisatie steeds hoger op, hetgeen in 2005 tot een dramatische ontkenning leidde. Dit hoofdstuk over de ontstane problemen, de pogingen tot het oplossen ervan en de uiteindelijke uitkomst maken het beeld van de verhoudingen binnen de georganiseerde landbouw in Nederland compleet.

Ten slotte dient in deze inleiding iets te worden verteld over de totstandkoming van dit boek. Het initiatief tot het laten schrijven van de geschiedenis van LTO Nederland van 1995 tot 2005 kwam voort uit de toenmalige directie van de organisatie. Het aan de universiteiten van Wageningen en Groningen verbonden Nederlands Agronomisch-Historisch Instituut (NAHI) kreeg de uitvoeringsopdracht. Het NAHI mocht voor het benodigde historische onderzoek vrij beschikken over het archief van LTO Nederland. Voor mij als geschiedkundig onderzoeker vormde deze openheid een grote luxe: het is zeer uitzonderlijk om als historicus inzage te krijgen in een zo recent archief van een belangrijke, landelijke belangen- en lobbyorganisatie. Deze luxe gaf echter ook een luxeprobleem. Het betreffende archief lag opgeslagen in het toenmalige hoofdkantoor van LTO Nederland aan het Prinsevinkpark in

Den Haag. Vanwege de dramatische ontwikkelingen in de organisatie diende dit pand spoedig te worden ontruimd. Op 19 januari 2006 zijn we met een aantal onderzoekers uit Groningen en Wageningen naar Den Haag gereisd om het LTO-archief veilig te stellen. We troffen een leeg en desolaat gebouw aan, met in de kelder een archief van vele tientallen meters, zo niet meer. Het was in één oogopslag duidelijk dat het onmogelijk zou zijn al dit archiefmateriaal mee te nemen en te raadplegen: er moest een selectie worden gemaakt. Gelukkig had LTO Nederland een hiërarchische organisatiestructuur. Daardoor kon met redelijke zekerheid worden volstaan met het meenemen van de archiefstukken van bestuur en directie. Recentelijk bleek dat ook de rest van het archief behouden is gebleven. Naast de geselecteerde archiefstukken vormde het LTO-weekblad *Oogst* een goede informatiebron. Voor sommige onderdelen van het onderzoek bewees ook het *Agrarisch Dagblad* zijn bruikbaarheid.

Na een aantal verkennende gesprekken met direct betrokkenen is afgezien van het op grote schaal afnemen van interviews. Aangezien mijn onderzoek direct volgde op een voor LTO Nederland problematische periode, viel te verwachten dat de hoofdrolspelers nog niet met een zekere mate van neutrale afstand op de ontwikkelingen konden terugkijken. Dit wekte op voorhand serieuze twijfel over de bruikbaarheid van de eventuele interviews. Nu is het natuurlijk mogelijk om, bijvoorbeeld met technieken van hoor en wederhoor, uit verschillende emotioneel geladen individuele verhalen een min of meer rationeel overkoepelend verhaal te destilleren. Vanwege de eerder hoog opgelopen spanningen in LTO Nederland was echter het risico groot dat betrokkenen de interviews zouden aangrijpen als middel om een oude strijd voort te zetten. Dit bracht als gevaar met zich mee dat dit boek juist door het afnemen van interviews onderdeel werd van een geprolongerd historisch proces, in plaats van dat het een retrospectieve beschrijving werd van een afgesloten periode. Hier kwam bij dat interviews niet nodig waren: de beschikbare schriftelijke bronnen verschaften al goed inzicht in het functioneren van LTO Nederland tussen 1995 en 2005. Hoewel bewust niet van interviews gebruik is gemaakt, hebben de direct betrokkenen de mogelijkheid gekregen om een conceptversie van dit boek van commentaar te voorzien. De gemaakte op- en aanmerkingen zijn meegewogen in de thans voor u liggende geschiedenis van LTO Nederland.

